

XVIII
a m ž i a u s
studijos

9

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Parlamentarizmas. Konstitucija. Visuomenė

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII

a m ž i a u s
studijos

9

LIETUVOS

Didžioji Kunigaikštystė

Parlamentarizmas. Konstitucija. Visuomenė

Sudarytoja

RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2023

XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Londono universiteto koledžas | University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Praho Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Habil. dr. Andrej MACUK

Lenkijos mokslų akademijos Tadeuszo Manteuffelio Istorijos institutas |

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovicų Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

PD habil. dr. Christiane SCHILLER

Berlyno Humboldtų universitetas | Humboldt-Universität zu Berlin

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“ finansavo

Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-LIP-23-7)

Sponsored by the Research Council of Lithuania

Svetainė internete | Website <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

Redakcinės kolegijos adresas | Contact address

Lietuvos istorijos institutas

Tilto g. 17, 01101 Vilnius, Lietuva

El. paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale biblioteka.lt

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2023

© Straipsnių autoriai, 2023

© Lietuvos istorijos institutas, 2023

ISBN 978-609-8314-33-5

ISSN 2351-6968

TURINYS

Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 8
Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 12

PARLAMENTARIZMO RAIDA

Andrzej Macuk

Sejmiki poselskie Wielkiego Księstwa Litewskiego za panowania
Augusta III . . . 18
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės priešėiminiai seimeliai valdant
Augustui III. *Santrauka* . . . 47

Arnaud Parent

The Political Writers Louis-Antoine Caraccioli, Simon Linguet and John
Lind, and the 1772 Partition of the Polish-Lithuanian Commonwealth: A Step
Towards Awareness of a Common European Membership? . . . 49
Politikos rašytojai Louis-Antoine'as Caracciolis, Simonas Linguet, Johnas Lindas apie pirmąjį
Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimą (1772 m.): žingsnis link bendros narystės Europoje?
Santrauka . . . 73

Andrzej Stroynowski

Wkład reprezentacji Wielkiego Księstwa Litewskiego w dorobek sejmów
grodzieńskich 1784 roku . . . 74
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atstovų indėlis į 1784 m. Gardino seimo
teisėkūrą. *Santrauka* . . . 92

Dorota Dukwicz

Przemiany systemu rosyjskiej dominacji w Rzeczypospolitej na przełomie
lat 60. i 70. XVIII wieku . . . 93
Rusijos dominavimo Respublikoje sistemos pokyčiai XVIII a. 7–8-ojo dešimtmečių
sandūroje. *Santrauka* . . . 103

KETVERIŲ METŲ SEIMO VEIKLA

Adam Stankevič

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų teismų reforma
Ketverių metų Seime . . . 106
The Four-Year Sejm's Reform of the Courts of the Nobility in the Grand Duchy
of Lithuania. *Summary* . . . 128

Paweł Zając OMI

Stolica Apostolska a *Kodeks* Zamoyskiego – Refleksje Nuncjusza
Archettiego na marginesie sporu o reformę Rzeczypospolitej
w latach 1778–1780 . . . 129
Apaštališkasis sostas ir *Zamoyskio kodeksas* – nuncijaus Giovannio Andrea Archetti refleksijos
ginčų dėl Abiejų Tautų Respublikos reformos kontekste 1778–1780 metais. *Santrauka* . . . 144

Ewa Zielińska

Działalność hetmana wielkiego koronnego Franciszka Ksawerego Branickiego w pierwszych miesiącach obrad Sejmu Wielkiego w świetle korespondencji Stanisława Augusta z Filippo Mazzeim . . . 145

Lenkijos didžiojo etmono Pranciškaus Ksavero Branickio veikla Kerverių metų seime remiantis Stanislovo Augusto ir Filippo Mazzei korespondencija. *Santrauka* . . . 155

1791 M. GEGUŽĖS 3 D. KONSTITUCIJA

Andrzej Zakrzewski

Falszywe pierwszeństwo *Ustawy rządowej* z 1791 roku . . . 158

Netikras 1791 metų Valdymo įstatymo pirmumas. *Santrauka* . . . 168

Robertas Jurgaitis

Įstatymų leidžiamoji valdžia Abiejų Tautų Respublikos 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijoje: reformos kryptys ir ribų išgryninimas . . . 169

Legislative Power in the Constitution of 3 May 1791 of the Commonwealth of Both Nations: Directions of the Reform and Elucidation of Boundaries. *Summary* . . . 188

Richard Butterwick

Zaręczenie Wzajemne Obojga Narodów. Analiza języka politycznego . . . 190

Abiejų Tautų tarpusavio garantijų įstatymas. Politinės kalbos analizė. *Santrauka* . . . 203

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

Abiejų Tautų tarpusavio garantijų įstatymas 1791 metų masinėje komunikacijoje . . . 204

The Law of Mutual Assurance between the Two Nations in Mass Communication in 1791. *Summary* . . . 223

KONSTITUCIJA IR VISUOMENĖ

Rūta Janonienė

Maliatyčių bažnyčia kaip katalikų vienybės simbolis . . . 226

The Church of Maliatsichy as a Symbol of Catholic Unity. *Summary* . . . 246

Ewa Kula

Projekty wychowania obywatelskiego młodzieży w dokumentach

Komisji Edukacji Narodowej, poprzedzających wydanie *Ustaw* z [1781]

1783 roku . . . 247

Jaunimo pilietinio ugdymo projektai Tautinės edukacinės komisijos dokumentuose iki 1783 m. [1781 m.] Nuostatų paskelbimo. *Santrauka* . . . 260

Joana Vitkutė

Kasdienos dalyviai ir valstybės ateities kūrėjai: vaiko vaizdinys Pranciškaus Smuglevičiaus kūryboje . . . 261

The Participants of Everyday and the Creators of the Future of the State: The Image of the Child in the Works of Franciszek Smuglewicz. *Summary* . . . 288

Janina Kamińska

Środowisko Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego

a Konstytucja 3 Maja ... 290

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiosios mokyklos bendruomenė ir Gegužės 3 d. konstitucija. *Santrauka* ... 300

Lina Balaišytė

Apie ką kalbėjo Konstitucijos šventės? „Švelniosios revoliucijos“ epochos išskilmės ir jų dekoracijos ... 302

What did the Constitutional Festivals Talk about? The Celebrations and their Decorations in the Epoch of the ‘Gentle Revolution’. *Summary* ... 320

Katarzyna Buczek

Uroczystości związane z uchwaleniem i pierwszą rocznicą Konstytucji 3 Maja w szkołach Wielkiego Księstwa Litewskiego ... 322

Gegužės 3 d. konstitucijos priėmimas ir jos metinių minėjimas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mokyklose. *Summary* ... 339

Danuta Kowalewska

Konstytucja 3 Maja w polskiej kulturze współczesnej ... 340

Gegužės 3 d. konstitucija šiuolaikinėje Lenkijos kultūroje. *Santrauka* ... 356

PUBLIKACIJA

Juozapo Albino Herbačiausko laiškas Augustinui Janulaičiui dėl 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos pirmojo vertimo į lietuvių kalbą.

Robertas Jurgaitis ... 358

RECENZIJOS IR ANOTACIJOS

Richard Butterwick. *1791 m. gegužės 3 d. konstitucija. Abiejų Tautų Respublikos testamentas*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021. – 178 p. ISBN 978-609-8183-86-3.

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė ... 364

Kad Tėvynė gyvuotų. Lietuva ir Lenkija 1791 m. konstitucijos epochoje: tarptautinės parodos katalogas, 2021 m. spalio 19 d. – 2022 m. sausio 16 d., Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai [Vilnius] / *O dobro Ojczyzny. Litwa i Polska w epoce Konstytucji 3 maja / To Keep the Homeland Alive. Lithuania and Poland in the Epoch of the 1791 Constitution*, sudarytojos Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Gintarė Džiaugytė-Burbulienė (serija *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų parodų katalogai*, t. XXXII), Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2022. – 600 p. ISSN 2351-7115, ISBN 978-609-8061-75-8. *Tomas Vaitkus* ... 367

Asmenvardžių rodyklė ... 370

Vietovardžių rodyklė ... 384

FAŁSZYWE PIERWSZEŃSTWO *USTAWY RZĄDOWEJ Z 1791 ROKU*

ANDRZEJ ZAKRZEWSKI

Uniwersytet Warszawski

Adnotacja. Historiografia polska określa *Ustawę Rządową* jako „drugą na świecie, pierwszą w Europie konstytucję spisaną”. Jednak cztery miesiące po konstytucji majowej 1791 roku uchwalono konstytucję francuską. W Szwecji znacznie wcześniej – w latach 1719–1720 i 1772 zaczęto spisywać „formy rządu” (*Regeringsform*). Brakowało w nich jednak wskazania zasad suwerenności narodu oraz podziału władz. Dlatego warto przyrzeć się korsykańskiej *Costituzione paolina* z 1755 roku. Ta bowiem zasady takie – przynajmniej *a prima vista* – podawała. Dlatego pogląd o pierwszeństwie Konstytucji 3 maja należy odrzucić.

Słowa kluczowe: Konstytucja 3 maja, konstytucjonalizm europejski XVIII wieku, konstytucja Korsyki 1755 roku.

Historiografia polska z uporem określa *Ustawę Rządową* jako „drugą na świecie, pierwszą w Europie konstytucję spisaną”. Pod tytułem *Pierwsza w Europie* opublikowano nawet w 1989 roku rocznicowy tom studiów¹. Trzeźwy badacz dziejów ustroju Zbigniew Szcząska rok później stwierdził, że konstytucja francuska z 1791 roku stanowiła pierwszą obok konstytucji majowej „pisaną konstytucję w Europie”². To już był postęp, uniknięto bowiem stosowania stopera w badaniach historii idei oraz dziejów konstytucjonalizmu. Jednak przed parunastu laty Zbigniew Anusik przypomniał, że ponad 70 lat wcześniej (m.in. w roku 1719 i 1720) zaczęto w Szwecji spisywać „formy rządu” (*Regeringsform*). Pochodziły one jeszcze z „ery wolności”, dopiero ostatnia (1772 r.) mieściła się w nurcie absolutyzmu. Wskazał też, że niewątpliwie pełniły one rolę ustaw zasadniczych i spełniały ich warunki: regulowały podstawy ustroju, były nadrzędne wobec innych norm, uchwalano je też w trybie szczególnym³. Niewątpliwie wyprzedzały zatem zarówno konstytucję

1 *Pierwsza w Europie. 200 rocznica Konstytucji 3 maja 1791–1991*, red. Henryk Kocój, Katowice: Uniwersytet Śląski, 1989.

2 Zbigniew Szcząska, *Ustawa Rządowa z 1791 r.*, in: *Konstytucje Polski. Studia monograficzne z dziejów polskiego konstytucjonalizmu*, red. Marian Kallas, t. 1, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990, p. 98.

3 Zbigniew Anusik, Czy na pewno pierwsza? Kilka uwag o konstytucjach szwedzkich XVIII wieku, in: *Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki. Reminiscencje w 220. rocznicę uchwalenia*, red. Jolanta A. Daszyńska, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2009, p. 207.

Stanów Zjednoczonych, jak i Rzeczypospolitej. Wszakże dyskusyjne jest, czy były to racjonalne, oświeceniowe ustawy konstytucyjne – zwłaszcza ostatnia z 1772 roku. Dlatego do wspomnianych kryteriów warto dodać jeszcze jedno – suwerenność narodu. Pomocne też będą kryteria podane przez francuską *Deklarację praw człowieka i obywatela* z 1789 roku, stwierdzającą (artykuł XVI): „Społeczeństwo, w którym nie ma gwarancji poszanowania praw ani ustanowienia podziału władz nie ma Konstytucji”⁴.

Warto zatem przyjrzeć się korsykańskiej *Costituzione paolina* z 1755 roku⁵. Ta bowiem warunki takie – przynajmniej *a prima vista* – spełniała. Jej autorem był wywodzący się z rodziny bojowników o wolność Korsyki Pasquale Paoli⁶, wezwany na wyspę z emigracji w Neapolu. Uchwaliło ją zwołane do Corti w dniach 16–18 listopada 1755 roku Zgromadzenie Ogólne ludu Korsyki (*Assemblea generale del popolo Corso*), wywodzące się z tradycyjnego zjazdu owego ludu (*Consulta*). Uczyniło to „odzyskawszy własną wolność”, pragnąc nadać ustrojowi „stabilną i trwałą formę [...] zdolną zapewnić szczęście narodu” – jak głosiła preambuła.

Zgromadzenie pochodzić miało z wyborów – jak na owe czasy – powszechnych, choć początkowo zupełnie niesformalizowanych. Winno było zbierać się corocznie i oceniać dożywotnio wybranego Generała, właśnie Pasquale Paoliego, który pierwszego dnia obrad miał zdawać sprawozdanie z rocznej działalności. Miało także kontrolować władzę wykonawczą. Władzą tą miała być wybierana przez Zgromadzenie Rada Stanu (*Il Consiglio di Stato*) – najwyższa władza polityczna, wojskowa i gospodarcza. Pierwotnie Rada powinna była składać się z kierującego jej pracami Generała, 36 prezesów pierwszej klasy i 108 radców drugiej klasy, pochodzących w określonych proporcjach z poszczególnych prowincji Korsyki. Rada została podzielona na trzy izby – każda w składzie 12 prezydentów i 36 radców. Pierwsza z nich była odpowiedzialna za sprawy polityczne (tradycyjnie nazywana izbą sprawiedliwości, gdyż sądziła też najpoważniejsze przestępstwa⁷), druga kierowała sprawami wojskowymi, a trzecia była izbą finansową. Członków rady pierwotnie wybierano dożywotnio.

4 Deklaracja praw człowieka i obywatela z 26 sierpnia 1789 r., <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/francja-18.html> [dostęp: 28 06 2023].

5 Krytyczny przegląd włoskiej historiografii: Giovanni Busino, *La Corse dans l'historiographie italienne contemporaine*, in: *Paoli, la Révolution Corse et les Lumières. Actes du colloque international organisé à Genève, le 7 décembre 2007*, édités par François Quastana et Victor Bonnier, Genève–Zurich–Bâle: Schulthess Médias Juridiques SA; Ajaccio: Éditions Alain Piazzola, 2008, p. 1–18.

6 Próba rekonstrukcji jego poglądów ustrojowych: François Quastana, *Une relecture de l'oeuvre politique et constitutionnelle de Pascal Paoli, à l'aune du paradigme «républicain classique»*, in: *Paoli, la Révolution Corse et les Lumières*, p. 25–41.

7 Dorothy Carrington, *The Corsican Constitution of Pasquale Paoli (1755–1769)*, in: *The English Historical Review*, 1973 (Jul.), t. 88 (348), p. 493. Po półwieczu jest to nadal podstawowe ujęcie tematu.

Rada Stanu *in pleno* zbierać się miała dwa razy do roku. W pozostałym okresie sprawy bieżące załatwiał Generał i trzech prezydentów, jeden radca zmieniający się co miesiąc oraz jeden radca zmieniający się co 10 dni, tudzież sekretarz stanu. Generał miał dwa głosy, w sprawach wojskowych zaś głos decydujący.

Powołany miał być – składający się z trzech sędziów i sekretarza – trybunał *Rota Civile*, sądzący sprawy o wartości przedmiotu sporu powyżej 50 lirów. W sprawach o wartości przedmiotu sporu powyżej 100 lirów możliwa była apelacja do Rady Stanu, natomiast sprawy poniżej 50 lirów sądził sędzia w *pieve*. W 1763 roku właściwość *Roty* rozszerzono na sprawy karne. Ponadto istniał *Sindicato* – sąd kontrolujący urzędników (składający się z Generała oraz 4 członków wybranych przez Zgromadzenie) oraz od 1762 roku sąd specjalny dla zdrajców i bandytów *Giunta di Guerra*⁸.

Tradycyjnie kraj podzielony był na 10 prowincji, niżej zaś – na 68 *pievi*, składających się z kilku parafii, których w sumie było ok. 300. Dla kierowania obroną powołano: w *pieve* – przez Generała i Radę Stanu – komisarza, w parafii – kapitana i porucznika, wybranych przez ludność parafii, zatwierdzanych zaś przez Generała i Radę Stanu. Dla zarządu lokalnego w parafiach corocznie wybierani mieli być „podestowie” (będący też tamtejszymi sędziami pokoju), urzędnicy lokalni („ojcowie gminy” – *Padri di Commune*) oraz poborcy podatków (*stimatori*). Dla prowincji Balagna i Nebbiu przewidziano pewne odrębności w zarządzie lokalnym. Końcowe postanowienia konstytucji to swego rodzaju amnestia za przestępstwa karne, pod pewnymi warunkami. Tyle stanowiła konstytucja.

W kolejnych latach nastąpiły pewne zmiany. Między innymi: w założeniu Pasquale Paoli miał być dożywotnim generałem, corocznie jednak podlegać musiał ocenie Zgromadzenia, ale w 1764 roku przewidziano wybór następcy, gdyby stanowisko zostało opróżnione – co dopuszczało zmianę⁹. Rada Stanu została w 1764 roku zmniejszona do 9 członków, wybieranych na rok¹⁰. Analizując konstytucję, zgodnie z XIX-wiecznym sposobem badania prawa zasadniczo można na tym poprzestać. Ale problemy zaczynają się, gdy przyglądamy się praktyce. Ewoluowała bowiem nie tylko litera konstytucji, ale i jej praktyka¹¹.

Czym była zatem konstytucja Korsyki? Formalnie widać w niej trójpodział władz, jednak naturalnie jest on niezbyt konsekwentny. Pasquale’a Paoliego zapewne inspirowały idee prawa natury¹², zwłaszcza Monteskiusza, o czym świadczyć może jego opinia, że *O duchu praw* niezbędne jest Korsyce¹³, znał też angielską

8 Dorothy Carrington, *op. cit.*, p. 494.

9 *Ibid.*, p. 493.

10 *Ibid.*, p. 492.

11 François Quastana, *op. cit.*, p. 35–36.

12 Szerzej: *Ibid.*, p. 32.

13 Dorothy Carrington, *op. cit.*, p. 483. W tę inspirację wątpi jednak Wanda Mastor, Il modello corso di Pasquale Paoli: la Costituzione del 1755, in: *Il «decennio inglese» 1806–1815 in Sicilia*.

myśl polityczną¹⁴. Musiał jednak uwzględnić również dotychczasową praktykę Korsyki, od 1729 roku walczącej z Genuą¹⁵. Szczytne idee musiał połączyć z doraźną walką o władzę, winien był bowiem pozyskiwać znaczące rody, wewnętrznych konkurentów do rządów, ale także zwalczać stronników Genui, Francji, tudzież zwykłych bandytów¹⁶. W praktyce dominował więc w Zgromadzeniu, choć nie zawsze mu się to udawało. W 1764 roku otrzymał „tylko” veto zawieszające, lecz nie osobiście, a w Radzie Stanu. Zasiadał także w organach sądownictwa „specjalnego”: *Sindicato* oraz *Giunta di Guerra*. Czynił użytek z tych uprawnień, co sprzyjało opinii o zwalczaniu w taki sposób wrogów politycznych¹⁷.

Pierwszy monografista konstytucji korsykańskiej Mathieu Fontana zauważył na początku XX wieku, że rotacyjne pełnienie władzy wykonawczej przez prezydentów (miesiąc) i radców (10 dni w roku) powodowało, że rzeczywistą władzę sprawowali Generał i kanclerz¹⁸. Z kolei zasłużona badaczka Korsyki Dorothy Carrington widziała w konstytucji wpływ *O duchu praw* Monteskiusza: generał był głową państwa, a władzę ustawodawczą i wykonawczą sprawowały dwa odrębne ciała. Ale wskazywała też połączenie tego z korsykańską tradycją polityczną, zwłaszcza z powszechnym – jak na owe czasy – prawem wyborczym¹⁹, które początkowo było niesformalizowane, opierało się na zwyczaju.

Ocena rządów Paoliego jest zróżnicowana. Trzeba przyznać, że były one epoką modernizacji wyspy: zainstalowano pierwszą prasę drukarską (głównie do upowszechniania zarządzeń władzy), w 1760 roku zaczął ukazywać się pierwszy dziennik urzędowy „Ragguagli dell’ Isola di Corsica” (prawdopodobnie do 1768 r. wyszło 68 numerów), bito pierwsze monety z herbem wyspy, otwarto wreszcie w 1765 roku w Corte uniwersytet, zaś w nieomal wszystkich wioskach – szkoły ludowe²⁰. Wolter porównując go z niemieckim awanturnikiem Theodorem von Neuhoff, który w 1736 roku ogłosił się królem Korsyki, stwierdził, że Paoli nie

Bilancio storiografico e prospettive di ricerca, a cura di Michela D’Angelo, Rosario Lentini, Marcello Saija, Soveria Mannelli: Rubbettino, 2021, p. 277.

14 François Quastana, *op. cit.*, p. 40.

15 Mária Tandori, Eighteenth-Century legislation of Corsica, in: *Acta Universitatis Szegediensis – Acta Hispanica*, 2002, t. VII, p. 34. Wanda Mastor (*op. cit.*, p. 277–278) widziałaaby u źródeł ustawy z 1755 r. akt wcześniejszy o 20 lat – *Costituzione di Orezza*. Dokonała jednak prawniczej, wyłącznie dogmatycznej analizy samego tekstu, co sugerowałoby ostrożność.

16 O nich: Giulio Tatasciore, *L’isola dei banditi. Identità regionale e figure criminali nella rappresentazione della Corsica ottocentesca*, in: *Isole e frontiere nel Mediterraneo moderno e contemporaneo*, a cura di Arturo Gallia, Lavinia Pinzarrone, Giannantonio Scaglione, Palermo: NDF, 2017, p. 317–335.

17 Fabrizio dal Passo, *Il Mediterraneo dei Lumi. Corsica e democrazia nella stagione delle rivoluzioni*, Napoli: Bibliopolis, 2006, p. 45–55.

18 Mathieu Fontana, *La constitution du généralat de Pascal Paoli en Corse, 1755–1769*, Paris: Bonvalot-Jouvet, 1907, p. 27

19 Dorothy Carrington, *op. cit.*, p. 483.

20 Ricarda Rapp, *Pascal Paoli und die korsische Verfassung*, Rom-Madrid-Berlin-London: Europa-Verlagsgruppe, 2020, rozdz. 2.5.2.

dąžyl do tytułu króla, ale w rzeczywistości pod wieloma względami nim był, kierując „demokratycznym rządem”²¹. Abbé de Germanes, surowo krytykując autokratyczne ciągoty Paoliego, uznał jednak, że ustrój oparty jest na zasadach republik greckich i włoskich²². Dla krytyków był więc Paoli oświeconym autokratą.

Odmienne była opinia Jamesa Boswella, który uważał ustrój Korsyki za najlepszy model istniejący w formie demokratycznej²³. Zbliżony doń pogląd wyrażał Jean Jacques Rousseau, który w 1762 roku stwierdził w swej *Umowie społecznej*: „Istnieje jeszcze w Europie kraj, zdolny do prawodawstwa: jest to wyspa Korsyka. Waleczność i wytrwałość, z jaką ten dzielny lud umiał odzyskać i obronić swą wolność, zasługuje bardzo na to, by jakiś mędrzec nauczył go, jak tę wolność utrzymać. Mam pewne przeczucie, że ta mała wyspa kiedyś zadziwi Europę”²⁴. Twierdzenie to należy jednak potraktować z dużą ostrożnością. Pomimo tego, że Rousseau w 1765 roku rozpoczął – choć nie skończył z powodu upadku niepodległej Korsyki cztery lata później – *Projet de constitution pour la Corse*. Miał on wykazać słuszność jego koncepcji, zaś wyspa była znakomitym przykładem jego ideału – republiki opartej na rolnictwie²⁵. Być może zauważał też pewne analogie między walką Genewy i Korsyki o niezależność²⁶. Atoli trzeba pamiętać o jego naiwnych zachwytach nad ustrojem Rzeczypospolitej, gdy w latach 1770–1771 tworzył na zamówienie konfederatów barskich *Considérations sur le gouvernement de Pologne*²⁷.

Widać więc, że Korsyka górowała nad innymi konstytucjami epoki Oświecenia względną powszechnością prawa wyborczego, co nie było skutkiem jakiejś zaplanowanej zmiany społecznej, lecz względnego egalitaryzmu jej społeczeństwa. Widoczna jest w konstytucji suwerenność narodu (*L'Assemblea generale del popolo Corso legittimamente padrone di se stesso*), a także dążenie do względnej trwałości uchwalonej konstytucji (*volendo dare al suo governo una forma stabile e durevole*). Jednak trójpodział władz zaburzony został praktyczną dominacją Generała, zarówno zwołującego parlament, kierującego pracami Rady Stanu, jak i zasiadającego we

21 Voltaire, *Précis du siècle de Louis XV*, in: *Oeuvres complètes de Voltaire*, t. XV, Paris: L. Hachette, 1878, p. 413.

22 François Quastana, *op. cit.*, p. 36.

23 Dorothy Carrington, *op. cit.*, p. 481.

24 Jean Jacques Rousseau, *Umowa społeczna*, przeł. A. Peretiatkiewicz, Poznań: Gebethner i Wolff, 1920, p. 49–50.

25 Jonathan I. Israel, *The Enlightenment that Failed. Ideas, Revolution, and Democratic Defeat, 1748–1830*, Oxford: OUP, 2019, p. 499.

26 Tak: Alfred Dufour, Jean-Jacques Rousseau, *Législateur des Corses ou « la Corse, nouvelle Genève » ? L'organisation de la liberté de la Corse, la Suisse et Genève vues des Montagnes neuchâtelaises*, in: *Paoli, la Révolution Corse et les Lumières*, p. 75.

27 Zob. Richard Butterwick-Pawlikowski, *Challenges for the Commonwealth: the Counsel of Jean-Jacques Rousseau*, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 3: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Iššūkiai. Laimėjimai. Netektys*, sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016, p. 32–42.

wspomnianych sądach specjalnych (*Sindicato, Giunta di Guerra*). Generał jednak odpowiadać miał przed Zgromadzeniem. Jak – tego już nie wiemy...

Z tego punktu widzenia konstytucja majowa różniła się stanowym charakterem prawa wyborczego i nieodpowiedzialnością monarchy. Wspólna dla obu aktów była próba pogodzenia inspiracji myślą zachodnioeuropejską z koniecznością uwzględnienia lokalnych realiów społecznych. Wspólny dla obu aktów był też cokolwiek zakłócony trójpodział władzy: w Rzeczypospolitej Sejm miał prawo wydawania poleceń Straży Praw i komisjom wielkim, komisje porządkowe miały kompetencje sądownicze, poza które wykraczały²⁸. Zresztą poszukiwanie w tej (i nie tylko w tej) epoce idealnej separacji władz jest z góry skazane na niepowodzenie, a Paoli – jak to ujął François Quastana – albo Monteskiusza dokładnie nie czytał, albo chciał zostawić sobie cokolwiek swobody²⁹.

Jeszcze jedna kwestia. Lud Korsyki uchwalił konstytucję *Avendo riconquistato la propria libertà* „odzyskawszy własną wolność”, zaś „naród polityczny” Rzeczypospolitej, uchwalając swą *Ustawę Rządową* stwierdzał: „wolni od hańbiących obcej przemocy nakazów”. Polityczne okoliczności uchwalenia były więc zbliżone. Przynajmniej w deklaracjach.

Zbliżony był też sposób zarządzania obroną. Na Korsyce siłę zbrojną, poza armią zawodową, stanowić miała milicja złożona z wolnych obywateli. Jak już wspomniano – w *pieve* miał nią dowodzić komisarz, w parafii – kapitan i porucznik. Konstytucja majowa zaś stwierdzała w art. XI: „Naród winien jest sobie samemu obronę od napaści i dla przestrzegania całości swojej. Wszyscy przeto obywatele są obrońcami całości i swobód narodowych”. Była to jednak deklaracja, a radykalna zmiana i realizacja tej zasady nastąpiła podczas insurekcji kościuszkowskiej – pospolite ruszenie szlacheckie zastąpiła masowa mobilizacja ludności. To pociągnęło zmiany w strukturze terenowych władz wojskowych. Dla Litwy ukazał to Eduardas Brusokas, który stwierdził, że miejsce dotychczasowych chorążych powiatowych zajęli generał-majorowie, odpowiedzialni za zorganizowanie, wyszkolenie i zaopatrzenie lokalnej siły zbrojnej, wybierani w powiatach, a zatwierdzani przez Deputację Tajną Rady Najwyższej Narodowej Litewskiej³⁰.

28 Zbigniew Szcząska, Z dziejów polskiego procesu karnego – proces aptekarzowej Wilcke o obrazę religii panującej przed sądem komisji porządkowej cywilno-wojskowej w Rawie Mazowieckiej, in: *Lex est Rex in Polonia et in Lithuania. Tradycje prawno-ustrojowe Rzeczypospolitej – doświadczenie i dziedzictwo*, red. Adam Jankiewicz, Warszawa: Biuro Trybunału Konstytucyjnego, 2008, p. 259–263.

29 François Quastana, *op. cit.*, p. 37–38.

30 Eduardas Brusokas, Valstybės valdžios institucijos 1794 m. sukilimo metu, in: Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Liudas Glemža, Valdas Rakutis, Robertas Jurgaitis, Eduardas Brusokas, *Modernios administracijos tapimas Lietuvoje: valstybės institucijų raida 1764–1794 metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014, p. 597–609. Zob. Eduardas Brusokas, Kai vėliavininkus keitė generolai: pavietų generolai majorai – nauja karinė administracijos pareigybė 1794 metais, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 2011, Nr. 1, p. 47–62, tabela p. 54–56.

Późniejsza o kilkadziesiąt lat Konstytucja majowa inspirowała się nie tylko koncepcjami Monteskiusza i Rousseau, ale również modelem brytyjskim. Sam Stanisław August był miłośnikiem kultury angielskiej, a wpływ tamtejszej formy rządów na *Ustawę Rządową* starannie opisał Richard Butterwick, oceniając, że monarcha pragnąłby więcej korzystnych dla siebie angielskich zapożyczeń³¹. O prawie angielskim pisał i wskazywał instytucje możliwe do wykorzystania w Rzeczypospolitej Teodor Ostrowski (*Prawo kryminalne angielskie*)³². Natomiast podczas obrad Sejmu Wielkiego poseł orszański Ludwik Gutakowski wzywał wprost: „Weźmy wzór z sejmu angielskiego, jako najporządniejszego”³³. Obywatele Rzeczypospolitej byli dobrze zorientowani w ideologii ówczesnej Europy, docierały tu przecież najnowsze wydawnictwa, a ponadto sami o niej pisali. Przykładowo: o Szwecji pisał nie tylko Wincenty Skrzetuski (*Dzieje Królestwa Szwedzkiego*), ale też przynajmniej kilkunastu polityków i pisarzy politycznych, chwalać lub ganiąc szwedzki ustrój i politykę³⁴. Adam Kazimierz Czartoryski tuż po 3 maja napisał do Larsa Engeströma, przedstawiciela Szwecji w Warszawie: „nareszcie zaczęto przemawiać po szwedzku”, mając nadzieję na umocnienie Rzeczypospolitej, tak jak Szwecji po przewrotach 1772 i 1789 roku³⁵.

Przed wszystkim jednak zapomina się o tym, że prace nad uchwaloną raptem 4 miesiące później konstytucją francuską z 3 września 1791 roku prowadzono jawnie, przez nieomal 2 lata, rozpoczynając *Deklaracją Praw Człowieka i Obywatela* z 1789 roku. A z efektów jawnych francuskich dyskusji korzystali twórcy majowej konstytucji Rzeczypospolitej, przygotowywanej – w obawie przed wrogą reakcją – w sposób niejawni. Warto też pamiętać, że królewski sekretarz Scipione Piattoli, redaktor samego tekstu ustawy, był doktorem praw, niektóre jego polityczne idee były wyraźnie chybione, ale był dobrze zorientowany w europejskich koncepcjach ustrojowych. Pasquale Paoli też.

Nawet podnoszone przez polską literaturę przedmiotu pierwszeństwo w spisaniu zasad parlamentarnej odpowiedzialności gabinetu jest mocno wątpliwe. Praktyka brytyjska była dobrze znana: wiosną 1782 roku upadł gabinet lorda Fredericka Northa i było to efektem – wedle powszechnego przekonania – pierwszego

31 Richard Butterwick, *Stanisław August a kultura angielska*, Warszawa: Instytut Badań Literackich Wydawnictwo, 2000, p. 291–314.

32 Zbigniew Zdrójkowski, *Teodor Ostrowski (1750–1802). Pisarz dawnego polskiego prawa sądowego (proces, prawo prywatne i karne). Jego projekty reformy prawa karnego w Polsce oraz ich związek z europejskim ruchem humanitarnym*, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1956, p. 179–198.

33 Za: Wojciech Szczygielski, *Sejm Wielki (1788–1792). Studium z dziejów łagodnej rewolucji*, Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 2015, p. 115.

34 Szerzej: Gabriela Majewska, *Szwecja. Kraj – ludzie – rządy w polskiej opinii II połowy XVIII wieku*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2004, p. 175–306. O porównaniach poszczególnych instytucji, *Ibid.*, p. 321–335. Nota bene Dorothy Carrington, *op. cit.*, p. 495, zauważa analogie między konstytucją Korsyki a ustawami Szwecji „ery wolności”.

35 Gabriela Majewska, *op. cit.*, p. 318.

votum nieufności w dziejach brytyjskiego parlamentaryzmu³⁶. Wydawałoby się więc, że konstytucja Rzeczypospolitej opisała – nawet cokolwiek zaostrożając – ten sam mechanizm. Ale – niestety: już szwedzka *Regeringsform* z 1719 roku zawierała w § 14 spisana zasadę odpowiedzialności przed stanami, co uściślono w § 37 ustawy z roku następnego³⁷. Były to jednak sformułowania dość ogólne. *Ustawa Rządowa* zasady te – w najlepszym razie – uściśliła. Sam zaś podział władzy wykonawczej na rząd (Straż Praw) i administrację (komisje wielkie) był kopią rozwiązania szwedzkiego.

Tak więc Konstytucja 3 maja na pewno nie jest najstarszą spisaną konstytucją w Europie. Nie zamierzała, bo nie mogła, przeorywać zastanych struktur stanowych, stawiała raczej na ich ewolucję. Była natomiast kompromisowym połączeniem i dopracowaniem rozwiązań wynikających z ideologii epoki i dotychczasowych doświadczeń konstytucyjnych Europy, dostosowanym do struktury społecznej Rzeczypospolitej. Takich doświadczeń nie miała Korysyka prawie pół wieku wcześniej, bazowała więc na ideologii epoki, godząc ją z lokalnymi tradycjami i warunkami, teraz powiedzielibyśmy: geopolitycznymi.

Costituzione paolina jest słabo znana nie tylko polskim historykom prawa. Choć spisana po włosku, doczekała się kilku opracowań w innych językach kongresowych. Ale jakoś nie miała szczęścia do przeniknięcia do świadomości społecznej współczesnych Polaków i ówczesnych obywateli Rzeczypospolitej. Korysykę i Paoliego pokrótce wspomina wprawdzie encyklopedia Ignacego Krasickiego *Zbiór potrzebniejszych wiadomości*³⁸, ale na inne ślady takiej znajomości w tej epoce dotychczas nie natrafiliśmy.

Uwagi niniejsze nie aspirują do ostatecznego rozwiązania problemu, może wszakże będą wstępem do dyskusji. Wątpliwości jednak nie ulega, że stosowanie w badaniach oświeceniowego konstytucjonalizmu pomiarów czasu właściwych dla biegów sprinterskich rozsądne nie jest...

Źródła drukowane i literatura

- Krasicki Ignacy, *Zbiór potrzebniejszych wiadomości porządkiem alfabety ułożonych*, t. I, Warszawa-Lwów: Michał Gröll, 1781.
 Rousseau Jean Jacques, *Umowa społeczna*, przeł. Antoni Peretiatkiewicz, Poznań: Gebethner i Wolff, 1920.
 Voltaire, *Précis du siècle de Louis XV*, in: *Oeuvres complètes de Voltaire*, t. XV, Paris: L. Hachette, 1878.

36 Maciej Rakowski, *System parlamentarno-gabinetowy do I wojny światowej*, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2016, p. 82.

37 *Ibid.*, p. 92–93.

38 Ignacy Krasicki, *Zbiór potrzebniejszych wiadomości porządkiem alfabety ułożonych*, t. I, Warszawa-Lwów: Michał Gröll, 1781, p. 478.

- Anusik Zbigniew, Czy na pewno pierwsza? Kilka uwag o konstytucjach szwedzkich XVIII wieku, in: *Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki. Reminiscencje w 220. rocznicę uchwalenia*, red. Jolanta A. Daszyńska, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2009, p. 183–208.
- Brusokas Eduardas, Kai vėliavininkus keitė generolai: pavietų generolai majorai – nauja karinės administracijos pareigybė 1794 metais, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 2011, Nr. 1, p. 47–62.
- Brusokas Eduardas, *Valstybės valdžios institucijos 1794 m. sukilimo metu*, in: Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Liudas Glemža, Valdas Rakutis, Robertas Jurgaitis, Eduardas Brusokas, *Modernios administracijos tapšmas Lietuvoje: valstybės institucijų raida 1764–1794 metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014, p. 597–609.
- Busino Giovanni, La Corse dans l'historiographie italienne contemporaine, in: *Paoli, la Révolution Corse et les Lumières. Actes du colloque international organisé à Genève, le 7 décembre 2007*, édités par François Quastana et Victor Bonnier, Genève–Zurich–Bâle: Schulthess Médias Juridiques SA; Ajaccio: Éditions Alain Piazzola, 2008, p. 1–18.
- Butterwick Richard, *Stanisław August a kultura angielska*, Warszawa: Instytut Badań Literackich Wydawnictwo, 2000.
- Butterwick-Pawlikowski Richard, Challenges for the Commonwealth: the Counsel of Jean-Jacques Rousseau, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 3: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Iššūkiai. Laimėjimai. Netektys*, sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016, p. 32–42.
- Carrington Dorothy, The Corsican Constitution of Pasquale Paoli (1755–1769), in: *The English Historical Review*, 1973 (Jul.), t. 88 (348), p. 481–503.
- dal Passo Fabrizio, *Il Mediterraneo dei Lumi. Corsica e democrazia nella stagione delle rivoluzioni*, Napoli: Bibliopolis, 2006.
- Dufour Alfred, Jean-Jacques Rousseau, Législateur des Corses ou «la Corse, nouvelle Genève»? L'organisation de la liberté de la Corse, la Suisse et Genève vues des Montagnes neuchâtelaises, in: *Paoli, la Révolution Corse et les Lumières. Actes du colloque international organisé à Genève, le 7 décembre 2007*, édités par François Quastana et Victor Bonnier, Genève–Zurich–Bâle: Schulthess Médias Juridiques SA; Ajaccio: Éditions Alain Piazzola, 2008, p. 73–98.
- Fontana Mathieu, *La constitution du généralat de Pascal Paoli en Corse, 1755–1769*, Paris: Bonvalot–Jouvet, 1907.
- Israel Jonathan I., *The Enlightenment that Failed. Ideas, Revolution, and Democratic Defeat, 1748–1830*, Oxford: OUP, 2019.
- Majewska Gabriela, *Szwecja. Kraj – ludzie – rządy w polskiej opinii II połowy XVIII wieku*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2004.
- Mastor Wanda, Il modello corso di Pasquale Paoli: la Costituzione del 1755, in: *Il «decennio inglese» 1806–1815 in Sicilia. Bilancio storiografico e prospettive di ricerca*, a cura di Michela D'Angelo, Rosario Lentini, Marcello Saija, Soveria Mannelli: Rubbettino, 2021, p. 273–283.
- Pierwsza w Europie. 200 rocznica Konstytucji 3 maja 1791–1991*, red. Henryk Kocój, Katowice: Uniwersytet Śląski, 1989.
- Quastana François, Une relecture de l'oeuvre politique et constitutionnelle de Pascal Paoli, à l'aune du paradigme «républicain classique», in: *Paoli, la Révolution Corse et les Lumières. Actes du colloque international organisé à Genève, le 7 décembre 2007*, édités par François Quastana et Victor Bonnier, Genève–Zurich–Bâle: Schulthess Médias Juridiques SA; Ajaccio: Éditions Alain Piazzola, 2008, p. 25–41.
- Rakowski Maciej, *System parlamentarno-gabinetowy do I wojny światowej*, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2016.
- Rapp Ricarda, *Pascal Paoli und die korsische Verfassung*, Rom–Madrid–Berlin–London: Europa-Verlagsgruppe, 2020.
- Szczańska Zbigniew, Ustawa Rządowa z 1791 r., in: *Konstytucje Polski. Studia monograficzne z dziejów polskiego konstytucjonalizmu*, red. Marian Kallas, t. 1, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990, p. 19–101.
- Szczańska Zbigniew, Z dziejów polskiego procesu karnego – proces aptekarzowej Wilcke o obrazę religii panującej przed sądem komisji porządkowej cywilno-wojskowej w Rawie Mazowieckiej,

- in: *Lex est Rex in Polonia et in Lithuania. Tradycje prawno-ustrojowe Rzeczypospolitej – doświadczenie i dziedzictwo*, red. Adam Jankiewicz, Warszawa: Biuro Trybunału Konstytucyjnego, 2008, p. 259–263.
- Szczygielski Wojciech, *Sejm Wielki (1788–1792). Studium z dziejów łagodnej rewolucji*, Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 2015.
- Tandori Mária, Eighteenth-Century legislation of Corsica, in: *Acta Universitatis Szegediensis – Acta Hispanica*, 2002, t. VII, p. 29–45.
- Tatasciore Giulio, *L'isola dei banditi. Identità regionale e figure criminali nella rappresentazione della Corsica ottocentesca*, in: *Isole e frontiere nel Mediterraneo moderno e contemporaneo*, a cura di Arturo Gallia, Lavinia Pinzarrone, Giannantonio Scaglione, Palermo: NDF, 2017, p. 317–335.
- Zdrójkowski Zbigniew, *Teodor Ostrowski (1750–1802). Pisarz dawnego polskiego prawa sądowego (proces, prawo prywatne i karne). Jego projekty reformy prawa karnego w Polsce oraz ich związek z europejskim ruchem humanitarnym*, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1956.

ANDRZEJ ZAKRZEWSKI – historyk prawa, specjalizuje się w dziejach ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego, pracownik Katedry Historii Ustroju i Prawa Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego.

E-mail: andzak@adm.uw.edu.pl

ORCID: 0000-0001-8611-4540

NETIKRAS 1791 METŲ VALDYMO ĮSTATYMO PIRMUMAS

ANDRZEJ ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas

1791 m. gegužės 3 d. Abiejų Tautų Respublikos Seimo priimtą Valdymo įstatymą Lenkijos istoriografija neteisingai įvardija „antrąja pasaulyje ir pirmąja Europoje rašytine konstitucija“. Taip apeinama ne tik Prancūzijos konstitucija, priimta keturiais mėnesiais vėliau, bet ir daugiau nei septyniasdešimčia metų anksčiau (tarp 1719 ir 1720 metų) priimta Švedijos „valdymo forma“ (*Regeringsform*). Be jokios abejonės, šios konstitucijos taip pat atitiko „pagrindinio valstybės įstatymo“ apibrėžtį ir vykdė jam priklausančias funkcijas: reguliavo politinės sistemos pagrindus, turėjo pirmenybę prieš kitas normas ir buvo priimtos taip pat specialiu būdu. Tačiau jose nebuvo užsiminta nei apie tautos suverenumo principą, nei apie valdžių padalijimą. Vis dėlto, Lenkijos istoriografija „nepastebėjo“ ir Korsikos konstitucijos – *Costituzione paolina*, kuri šias sąlygas, bent *a prima vista*, atitiko.

Korsikos konstitucija buvo priimta 1755 m. lapkričio 16–18 d. Kortė (*Corte*) vykusiame visos Korsikos tautos susirinkime (*Assemblea generale del popolo Corso*), siekiant suteikti valdymui „stabilią ir ilgalaikę formą [...], pajėgią užtikrinti tautos laimę“, – kaip buvo sakoma dokumento preambulėje. Pagal priimtą Konstituciją, valdžia turėjo priklausyti tautos atstovų, renkamų visuotiniuose rinkimuose, susirinkimui, kuris turėdavo susirinkti kasmet ir vertinti iki gyvos galvos išrinkto generolo (juo tapo Pasquale'is Paolis) veiklą. Susirinkimas taip pat turėjo teisę kontroliuoti vykdomąją valdžią – Valstybės tarybą (*Il Consiglio di Stato*), išrinktą Susirinkimo. Korsikoje buvo sukurtas teismų tinklas, kuriame aukščiausia instancija buvo tribunolas (*Rota Civile*), o apeliacijos galėjo būti teikiamos Valstybės tarybai. Greta šių institucijų veikė ir tarnautojų veiklą kontroliavęs „administracinis“ teismas – *Sindicato* bei 1762 m. įsteigtas specialus teismas išdavikams ir banditams teisti – *Giunta di Guerra*.

Formaliai žvelgdami, Korsikos konstitucijoje matome natūralų valdžių padalijimo principą, tačiau praktiškai dominuojamą generolo. Generolas turėjo teisę ne tik šaukti parlamentą, vadovauti Valstybės tarybos darbui, bet ir posėdžiauti specialiuose teismuose (*Sindicato, Giunta di Guerra*). Į generolo Paolio valdymo modelį dėmesį atkreipė jau amžininkai. Voltaire'as jį vadino apšviestuoju autokratu, o James'as Boswellas ir Jeanas-Jacques'as Rousseau Korsikos santvarką laikė geriausiu pavyzdžiu tarp demokratinių valdymo formų.

Taigi, vertinant konstitucijų pirmumą (jei apskritai tokie vertinimai turi prasmę), Korsikos konstitucija galėtų būti laikoma pirmąja modernia rašytine konstitucija Europoje.

Reikšminiai žodžiai: 1791 m. gegužės 3 d. konstitucija, Europos konstitucionalizmas XVIII a., 1755 m. Korsikos konstitucija.